

עייץ יצחק

שיעורו השבועי
של מרן הראשון לציון

הרב יצחק יוסף שלישי"א

בנושאים אקטואליים בתוכנית 'קבלת שבת'

חסרו לו כמה ימים לגיל בר מצוה רשאים להעלותו לספר תורה אפילו בשני וחמישי. וכן כתב בשו"ת ויאמר יצחק בליקוטי דינים (הלכות קריאת ספר תורה אות טו), במחלוקת האחרונים אם קטן עולה למנין שלשה, וכתב, שמכל מקום אם נתחנך למצות תפילין עולה למנין שלשה בשני ובחמישי, ושכן נעשה מעשה. ע"ש). וע"ע בשו"ת אהל יוסף פריד (חאו"ח סימן ג). ובשו"ת ישכיל עבדי חלק ה' (חאו"ח סימן ז). ודו"ק.

ודע שקטן שיודע לשמור גופו בטהרה מברך על מצות הנחת התפילין, אף על פי שעדיין לא הגיע ל"ג שנה ויום אחד, שכל המצות מברכים עליהן עובר לעשייתן, וכמו שמחנכים את התינוק לברך על ספירת העומר ועל נטילת לולב, ולהתעטף בציצית, כן צריך לברך כשמניח תפילין. (וע"ע בתוספות ראש השנה לג. סוף ד"ה הא). ואע"פ שהגאון הראשון רבי יוסף רוזין בתשובה שהובאה בספר זכרון יעקב להגר"י זיבר (עמודים קכג-קכד) כתב, שקטן שהגיע לחינוך שמניח תפילין, אינו מברך על התפילין אלא אם כן גדול קושר התפילין בידו. ע"ש. אולם אין דבריו מוכרחים להלכה. וכן פסק הגאון רבי ישמעאל הכהן בשו"ת זרע אמת חלק ג' (חאו"ח סימן ה), שקטן המניח תפילין מברך עליהן, ועל מה שחשש הרה"ג השואל שם, שמכיון שבעל העיטור והרמ"א סוברים שצריך להיות בן י"ג שנה ויום אחד, יש לומר ספק ברכות להקל, כתב הגאון המחבר, שאין דבריו נכונים, שהואיל והמנהג הוא כדעת כל הפוסקים ומרן השלחן ערוך שחולקים על בעל העיטור, ודעת בעל העיטור סברא יחידאה היא, אין לחוש בזה לספק ברכות. ועוד, שאם לענין שימור גופו שהוא מן התורה, וכמו שכתב השאגת אריה (סימן כב), לא חששו, מכל שכן לאיסור דרבנן של ברכה שאינה צריכה, לפי מה שכתבו התוספות בראש השנה (לג ע"א) שאיסור ברכה שאינה צריכה אינו אלא מדרבנן. וכן דעת הרבה פוסקים, וכמבואר בשו"ת זרע אמת חלק א' (חאו"ח סימן א). לפיכך הדבר ברור שקטן שהגיע לחינוך צריך לברך על מצות התפילין כשמניחן. ע"כ. ודבריו נכוחים למבין וישרים למצוא דעת. וכן פסק הגאון רבי אליעזר דון-יחיא בשו"ת אבן שתיה (חאו"ח סי' יד). וכן עיקר ההלכה ולמעשה.

בסיכום: קטן שהגיע לחינוך, ויודע לשמור גופו בטהרה ובנקיות כראוי, מצוה לחנכו במצות תפילין, אף על פי שלא הגיע לגיל שלש עשרה שנה, ומותר לו לברך על מצות התפילין, כדין כל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן. אולם יש להזהיר את הצבור שבבית הכנסת שהנער מתפלל שם, לבל יטעו לצרפו למנין לקדיש ולקדושה עד שיגיע לגיל שלש עשרה שנה ויום אחד. עוד יש לדון כאשר הנער מניח תפילין ימים מספר לפני מלאות לו שלש עשרה שנה, והולך עם הוריו לבית הכנסת בטקס חגיגי, ביום שני או ביום חמישי בשבת, בקול רנה ותודה המון חוגג, האם מותר לו לעלות ולקרוא בתורה.

והנה במסכת מגילה (דף כג ע"א) שנינו בברייתא: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו אשה, ואפילו קטן. ולכאורה יש לדייק מלשון הברייתא שדוקא בשבת שיש שבעה עולים לספר תורה, ראוי קטן להצטרף למנין שבעה, אבל בשני וחמישי שיש רק שלשה עולים לספר תורה, אין הקטן ראוי להצטרף למנין שלשה, כל עוד לא מלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד. וכן הוא באמת דעת הרוקח (סימן שלד). אולם הרמב"ם בחיבורו יד החזקה (פרק י"ב מהלכות תפלה הלכה ט"ז) כתב: בשבת בשחרית קוראים שבעה, ביום הכפורים ששה, בימים טובים חמשה, בראשי חודשים ארבעה, בשני ובחמישי ובחנוכה ובפורים שלשה. אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור, קטן היודע לקרות ויודע למי מברכים עולה ממנין הקוראים. ומבואר מלשוננו שקטן עולה בין למנין שבעה בין למנין שלשה, וכן דייק מהלשון הנ"ל הגאון מהריק"ם בהגהותיו ערך לחם אורח חיים (סימן קלה סעיף יג). ואף על פי שהרמב"ם בפירושו המשנה (מגילה כד ע"א) כתב בשם אחד מן הגאונים האחרונים, שמה ששינוי (שם) קטן קורא בתורה, זהו לאחר שעלה השלישי ממנין העולים, ומשמע שקטן אינו יכול לעלות שלישי. אולם נראה שהרמב"ם בחיבורו יד החזקה לא סמך על זה להלכה, ולכן סתם שקטן עולה למנין הקוראים, דייקנו אף למנין שלשה. והעיקר כמו שהסכים להלכה בחיבורו. וכמו שכתבו כיוצא בזה מרן הבית יוסף יורה דעה (סימן רצד) בד"ה ומ"ש שנוהגת, ובשו"ת הרדב"ז חלק א' (סימן תקפ). ועוד. וכן כתב הגאון רבי יוסף מטראס בשו"ת מהרימ"ט חלק א' (סימן קמה) בדעת הרמב"ם. ע"ש. ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו למגילה (דף כג ע"א) כתב, הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן, כאן משמע שדוקא לענין שבעה שיש הרבה עולים לתורה, עולה אף הקטן, אבל למנין שלשה וארבעה לא. ומה ששינוי (לקמן כד ע"א) קטן קורא בתורה, זהו דוקא להשלים לשבעה. ומה שסתמה המשנה פירושה הברייתא. אי נמי יש לומר שלא דוקא למנין שבעה, ועיקר הכוונה לומר שאף על פי שהקטן אינו בר חיובא עולה מן המנין, ותפס למנין שבעה אבל הוא הדין לשלשה וארבעה. וזהו ששינוי (סתם) קטן קורא בתורה. ע"כ. (וכן הוא בשבולי הלקט סימן לח).

האם מותר מצד ההלכה להקדים מצות הנחת תפילין לילד קודם הגיעו לגיל שלש עשרה שנה ויום אחד, כדי לחנכו ולהרגילו במצות הנחת תפילין כדת, והאם מותר לו גם לברך על מצות הנחת תפילין?

הנה בברייתא (סוכה מב). אמרו: קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין. ופירש רש"י, שהכוונה שיודע לזהר לשמור על קדושת התפילין שלא יכנס בהם לבית הכסא. ובס' התרומה (סוף הל' תפילין) כתב, שיודע לזהר להיות נקי לשומרו בקדושה ובהטרה כאל"ש בעל כנפים (שבת מט). כלומר, שלא יישן בהם ולא יפיה בהם. וכן כתב סמ"ק (סי' קנג). ומפשט דברי הברייתא נראה שהכוונה על קטן שהגיע לחינוך, ועדיין לא הגיע לגיל בר מצוה. ומכל מקום יש לחנכו במצות תפילין, כיון שיודע לשומרו בנקיות ובהטרה. וכן אמרו בכיוצא בזה בערכין (ב): הכל חייבים בתפילין. ופירשו בגמרא לרבות קטן היודע לשמור התפילין.

ואמנם בעל העיטור (בהלכות תפילין חלק שביעי דף סא) כתב, דמה שאמרו קטן היודע לשמור תפילין היינו בין י"ג שנה ויום אחד. נמצא שלדעת בעל העיטור אין דין חינוך בהנחת תפילין, אולם רוב הפוסקים חלקו עליו בזה. ופירשו, דקטן הנאמר כאן היינו קטן שהגיע לחינוך. וכן מבואר בתשובת רב יהודאי גאון, (ראה בספר המנהיג הלכות תפילין עמוד תקצח). וכן כתבו התוס' והרא"ש, והמרדכי (בפרק ג' דברכות כ.). וכן דעת הרשב"א, הרא"ה, בפסקי הרשב"ץ, ועוד. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן לז סעיף ג): קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא יפיה בהם חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. ואמנם הרמ"א בהגה שם כתב, ויש אומרים שפירוש קטן הנאמר כאן דוקא כשהוא בן י"ג שנה ויום אחד. וכן נהגו, ואין לנטות. והיינו, דתפס לדינא כדעת בעל העיטור, נגד דעת רוב הראשונים הנ"ל. וכבר העיר בזה הב"ח שם, דהיאך הרמ"א פסק נגד רוב הפוסקים. ואפשר שלא נהגו כן אלא רוב העולם שאינם יודעים לשמור על עצמם בנקיות כראוי. אבל על כל פנים קטן הלומד תלמוד ויודע לשמור עצמו בטהרה, אפילו אינו אלא בן י"ב שנה, אין הכי נמי אביו חייב לקנות לו תפילין ולחנכו בטהרה. ודלא כהרמ"א. וכן דעת מהר"ש הלוי (חאו"ח סימן א'), וכתב דדוקא בארצות אשכנז שנהגו על פי בעל העיטור יש להם להמשיך במנהגם, אבל אנו הספרדים אין לנו אלא דברי מרן השלחן ערוך. וכן פסק הגאון הראשון לציון רבי יוסף חזן בשו"ת חקרי לב (חאו"ח סימן יח). ע"ש. והגאון רבי שמואל מקראקא בספר עולת תמיד (סימן לז סק"ד) הביא דברי הבית חדש שחולק בזה על דברי הרמ"א, וסיים, וכן המנהג בהרבה מקומות, שכל שהגיע לעשר שנים מחנכים אותו במצות תפילין, וכמו שכתב בשו"ת מהר"ש הלוי (סימן א). ע"כ. גם הגאון רבי יוסף מולכו בספר שלחן גבוה (סימן לז סק"ה) כתב, שבעיר ואם בישראל סלוניקי, אשר ישבו בה כסאות למשפט גאוני עולם, כמו הגאונים רבי יוסף בן לב, ורבי שמואל די מדינה, ורבי שלמה הכהן, וסיעתם, דור אחר דור, נהגו כדעת מרן לחנך את בניהם במצות תפילין שנה או שנתיים קודם שיעו לשלש עשרה שנה, ולא חששו כלל לסברת בעל העיטור והרמ"א כי מי ישמע אליהם בזה נגד דעת כל הפוסקים ומרן שקבלנו הוראותינו. עכ"ד. והמגן אברהם (ס"ס לז) כתב, שכעת נהגו גם במדינות אשכנז להקדים כשלשה חודשים לפני שלש עשרה שנה לחנך הקטן במצות תפילין. וכן כתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן לז סעיף ג). וראה עוד בסידור בית עובד (דף מח ע"ב), ובשו"ת בית היוצר (חאו"ח סי' ג), ובשו"ת חבלים בנעמיים ח"ג (חאו"ח סי' ג). ואכמ"ל.

והנה בשלחן גבוה שם כתב, שראה פה ירושלים ת"ו, שנהגו שהקטן שלא הגיע ל"ג שנה אינו מניח תפילין, ותימה, שאיך הניחו סברת כל הפוסקים ומרן ותפסו סברת בעל העיטור. ושוב ראה בכנסת הגדולה שכתב שהגאון מהר"ש הלוי הרבה להשיב על סברת בעל העיטור, והעלה כמרן שקטן ממש בן תשע וכן עשר מניח תפילין. ע"ש. (והרה"ג רבי יצחק פלאגי בספר יפה ללב חלק א' (בקונטרס יושר ללב ס"ס לז) העיד, כי מר אביו הגאון רבי חיים פלאגי חינך אותו במצות תפילין שנתיים קודם שהגיע ל"ג שנה. ע"ש).

והגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת ימי יוסף (מהדורה בתרא חאו"ח סימן א), האריך בתוכחת מוסר כלפי הנוהגים להשהות הנחת תפילין לבניהם ימים או חודשים לאחר שלש עשרה שנה ויום אחד, עד שתשיג ידם לעשות סעודת בר-מצוה, או עד ששיגו אולם לשמחנות ותחגיגות הבר מצוה, שזהו איסור גמור וגדול עונם מנשוא, שאיך יתכן לבטל ממנו מצוה רבה זו בשביל הסעודה, ואדרבה אנו שקבלנו הוראות מרן ראוי לנו להקדים לחנכו במצות תפילין מזמן שידע לשמור גופו בטהרה. אבל להשהות מצוה זו לכל הדעות הוא איסור גמור. וכיוצא בזה כתב הדבר שמואל אבוהב (סימן קצב) לגבי המאחרים מצות מילה שלא בזמנה בשביל הסעודה. ע"ש. (ובספר נתיבי עם כתב שיש להמתין מלהניח תפילין לנער עד מלאות לו י"ג שנה כדי שיוכל לעלות לספר תורה, ואין דבריו מוכרחים, שאם

והאור זרוע הגדול חלק א' (סימן תשנב) כתב, שקטן עולה אף למנין שלשה, ומה שתפסה הברייתא למנין שבעה, הוא לרבותא, שלא תאמר הואיל וכבוד שבת חמור ביותר, ועוד, שיש כנופיא של קהל גדול הבא לבית הכנסת בשבת, אין כבוד הצבור להעלות קטן לספר תורה, קא משמע לן שמונתו. ומכל שכן בשני וחמישי שאין כל כך צבור גדול בבית הכנסת, שהרבה טרודים במלאכתם, שבדאי שמונת לקטן לעלות למנין שלשה. ע"כ. (ועיין עוד בגיטין דף נט: ותוספות שם ד"ה אבל). וכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן קח) בשם רבינו שמחה, דלאו דוקא למנין שבעה אלא אף למנין שלשה. וכן הובא בהגהות מיימוני (פרק יב מהלכות תפלה אות ע), ובמרדכי (גיטין, פרק ה', סימן תד). וכן כתב רבי דוד אבודרהם בסדר שחרית של חול (דף לו ע"ב). וכן כתב בפשיטות רבינו המאירי במגילה (דף כג ע"א), שהכל עולים למנין שבעה או לאיזה מנין של קריאת התורה, ואפילו קטן. ע"כ. ומרן הבית יוסף (סוף סימן קלה) הביא סברת הרוקח הנ"ל שדוקא למנין שבעה אבל לא למנין שלשה. וסיים, שרבינו ירוחם חולק בזה על הרוקח, שכתב, שעיר שכולה כהנים, כהן קורא פעמיים, ואחר כך יקראו נשים וקטנים, שהכל עולים למנין שבעה ואפילו קטן ואשה. ע"כ. ובשו"ת התשב"ץ (בקונטרס חוט המשולש, הטור השלישי, סימן לא) בתשובת הגאון רבי אברהם אבן טוואה כתוב: מה ששאלת אם הקטן עולה למנין שלשה, או אינו עולה אלא למנין שבעה, הנה מזמן נשאלתי על זה והורתי שעולה גם למנין שלשה, וכמה אנשים התחילו לגמגם על הוראתי ואמר, קטן עולה למנין שבעה שמענו, אבל למנין שלשה לא שמענו, ואמרתי להם מה נשתנה, והלא שבת יום שנתחייב בשבעה הוא, וקטן עולה למנין העולים של חובת היום, אף בשני ובחמישי שחובת היום בשלשה, קטן עולה למנין, ועוד, שכן דעת הרמב"ם בחיבורו (בפרק י"ב מהלכות תפלה), שכתב, שקטן היודע לקרות עולה ממנין הקדושים. ומוכח דהיינו בין למנין שבעה בין למנין שלשה. וכן כתב בפירוש בהגהות מיימוני בשם רבינו שמחה. ואחר כך מצאתי לאדוני זקני הרשב"ץ בתיקון החזנים שכתב וזו לשונו: קטן עולה בין למנין שבעה בין למנין שלשה. ואמרתי זה לאותם שגמגמו, ועמדו ולא ענו עוד. ע"כ. והנה כן כתב עוד הרשב"ץ בתשובה חלק ג' (סימן שכ) שקטן עולה לעליית שלישי בשחרית של תשעה באב, ובמנחה של יום הכפורים, ומפטי. ואף על פי שהוא קטן, עולה למנין שלשה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת יכין ובוועז חלק א' (סימן כו). אתה הראת לדעת להקת הפוסקים, חבל נביאים, שמסכימים להלכה שקטן עולה למנין שלשה. ויש עוד אריכות בענין זה (ראה בשו"ת יחוה דעת ח"ב) אולם נראה שהעיקר להלכה להקל כדעת רוב הפוסקים ומרן. וכן פסק בשו"ת גור אריה יהודה (חלק או"ח סימן ל), והוכיח כן ממה שאמרנו עוד במגילה שם (דף כ"ג ע"א), מפטי עולה למנין שבעה, ובדאי שלא דוקא למנין שבעה, אלא הוא הדין למנין שלשה, כמנהגינו בתשעה באב ובמנחה של יום הכפורים, (ועיין עוד במגילה כב: ובשו"ת הרשב"ץ חלק א' סימן קלא, וחלק ג' סימן שכ). והוא הדין למ"ש קטן עולה למנין שבעה שהוא הדין למנין שלשה. ויגיד עליו רעו. ושלא כהמגן אברהם שדייק

שיאינו עולה למנין שלשה. ע"כ. וכן פסק בשו"ת אור נעלם (חלק או"ח סימן ב). וכן העלה הגאון רבי אברהם בן יעיש בשו"ת בן אברהם (דף יג ע"ב). ודלא כהרוקח, ושאין כאן בית מיחוש של איסור כלל. ע"ש. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סימן רפב סק"ה) הביא מה שכתב בתיקון יששכר הנ"ל: שהכל עולים למנין שבעה, משמע שהוא הדין למנין שלשה וארבעה בשני ובחמישי ובראש חודש, אך לדעת המקובלים דוקא למנין שבעה, ויש לחוש לדבריהם, ובפרט שלא בשעת הדחק. ושוב הביא על זה דברי המאירי שכתב גם כן דלאו דוקא למנין שבעה, וסיים בשם רבינו האר"י שאין הקטן עולה כי אם לשביעי דוקא. ע"כ. ואנו אין לנו אלא דברי הפוסקים, כיון שאין בזה קפיא לעינבא, וכמו שכתב הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חקקי לב (חלק או"ח סימן ד), בשם תשובת יוסף למר (סימן א), שהוכיח בראיות נכוחות שאף לדברי האומרים שקטן אינו עולה למנין שלשה, אם עלה למנין שלשה ובירך אין בזה שום חשש של ברכה לבטלה, מכמה טעמים נכונים. ע"כ. צא ולמד ממה שהעיד בגודלו הגאון המקובל רבי שמואל ויטאל, בספר חיים שנים ישלם, בכתב-יד, והובא בספר פתח הדביר חלק ג' (סימן רפב אות ז) שראה גדולי עולם שעשו מעשה רב להעלות קטן לתורה אפילו למנין שלשה. ע"כ. פוק חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עולה! ועל כל פנים בנידון שלנו שחסרים לו מספר ימים למלאות לו שלש עשרה שנה, ובאותו יום הוא מתחנך להיות בר-מצוה בהנחת תפילין בשמחה ובשירים, והוא כיום חתונתו ויום שמחת לבו, בודאי שיש להורות להתייר לו לעלות לתורה, שהרי מטעם זה פשט המנהג שאין הקהל נופלים על פניהם ואין אומרים וידי ותחנונים כשיש שם חתן בר מצוה, וכן אין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ותפלה לדוד. וכמו שכתב הרה"ג המקובל רבי יצחק אלפיי זצ"ל, בספר שיח יצחק חלק א' (דף מא ע"ב). והרה"ג רבי רפאל אהרן בן שמעון, אב"ד מצרים, בספרו נהר מצרים (דף ו סע"א) הביא סמך לזה, מהפסוק: כחתן יכהן פאר, ואין פאר אלא תפילין, כמו שנאמר ביחזקאל פארך חבוש עליך, נמצא שהבר מצוה שמניח תפילין הרי הוא כחתן שלם שאין בו נפילת אפים. ושכן פשט המנהג בעה"ק ירושלים. וכן נוהגים בערים רבות בחו"ל ובמצרים. ע"ש. וכן כתב הגאון הראשון לציון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל מהדורא תנינא (חלק אורח חיים סימן יא). והוסיף, שהטעם לפי שמצוה זו רפויה היא בידינו (כמו שאמרנו בשבת קל ע"א), לפיכך נהגו כן כדי לחבב מצות התפילין על עם ישראל. וכן כתבו הרה"ג רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ד' (חלק אורח חיים סימן יא). והרה"ג רבי יוסף משאש בשו"ת מים חיים (סימן כב). והרה"ג רבי משה מלכה בשו"ת מקוה המים חלק ג' (סימן יב). ע"ש. לפיכך רשאים אף להעלותו למנין שלשה. וכן כתב הגאון רבי יצחק בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (בליקוטי אורח חיים, הלכות קריאת ספר תורה אות טו, דף כו עמוד ד), שאף על פי שיש מחלוקת אם קטן עולה למנין שלשה, אם הקטן נתחנך במצות תפילין, יכולים לסמוך על המקילים שסוברים שעולה אף למנין שלשה. וכן נעשה הלכה למעשה. ע"כ. וכן עיקר להלכה ולמעשה.

שבת שלום ומבורך!

יו"ל כס"ד ע"י מוסדות 'חזון עובדיה' - אדם.

שיעורו של הראשון לציון שליט"א מתקיים מידי יום שישי ברשת

מורשת בשעה 15:40.

ניתן להאזין לשיעור גם בערוץ מרן' במס' 0799165000 בשידור ישיר בשלוחה 77.

שידור חוזר ניתן לשמוע בקו זה בשלוחה 32.

העורך ישמח לכל הארה והערה: M0507497878@com.gmail

וכן ניתן לקבל את הגליון בכתובת זו.

לתרומות: עמותת חזון עובדיה שע"י מרכז רוחני תורני תל ציון

בנק מזרחי טפחות סניף 591 מ"ח 105767